

Репресії проти священнослужителів на теренах Волині та Поділля у 1944-х – на початку 1950-х років

Релігійна культура українців формувалася протягом багатьох віків в умовах національної бездержавності. І тому нині, коли Україна має власну незалежну державність, у людей зростає інтерес до вітчизняної історії, витоків своєї віри, розуміння необхідності і бажання відродити, зберігати й примножувати свою національну духовну і релігійну спадщину, постійно звертатися до неї.

Важливою суспільною формою національного самоусвідомлення українського народу була і залишається християнська, православна віра. Саме Українська православна церква відіграла вирішальну роль у збереженні української нації в умовах руйнівного впливу атеїзму.

Релігія формує найкращі якості людини, її внутрішній духовний світ і поведінку за законами Божими в поєднанні з національними традиціями. Православна віра формувала, утверджувала і захищала найсвітліші ментальні якості та найвищі національні ідеали: високо гуманістичні риси української духовності і культури, осяяні Вірою, Надією, Любов'ю, життєрадісне сприйняття світу, бажання людей жити за Божими законами і сповідувати загальнолюдські цінності. В цьому полягала суть релігійного виховання і релігійної культури. Провідна роль у релігійному вихованні завжди належала священникам, більшість з яких в усі часи історії переслідувались за віру. Але, не дивлячись на це, ніколи не зраджували ні своїм переконанням, ні тим людям, до яких доносили слово Боже.

Після визволення українських земель церква розгортає велику благодійну діяльність, яка приносить значну користь пораненим, сиротам, інвалідам, діючій армії. В 1944 р. у Волинській області діяло 300 храмів, які обслуговували 557 служителів культу. За 1944 р. церквами області у Фонд Червоної Армії було зібрано – 308523 руб., продовольством і речами – 80080 руб., для дітей сиріт і сімей воїнів Червоної Армії 96994 руб. – всього 485597 руб.[4, 153] В повоєнний період люди вимагали повернення храмів, відкриття Церков, молитовних будинків. Після війни на Правобережній та Західній Україні активний опір радянській владі здійснювали Українська Повстанська Армія та Організація Українських націоналістів УПА і групи ОУН проводили бойові дії проти органів НКВС. Національно-визвольних рух УПА і ОУН був жорстоко придушений радянськими військами та каральними органами. В 1944-1953 рр. було заарештовано майже 104 тис. «бандитів, учасників ОУН, а також бандпо-

сібного елемента» в основному вихідців із Волинської, Рівненської, Івано-Франківської, Тернопільської областей.[4, 155] З виселенням, депортаціями і репресіями населення, особливо в західних українських областях, яке звинувачувалось у національно-визвольному русі, було зруйновано великий пласт української національної культури.

Починаючи з 2009 року Службою Безпеки України створюється архівно-пошуковий проект «Український мартиролог ХХ століття». На сьогоднішній день опрацьовано і внесено у мартиролог по Волинській області чотири тисячі триста двадцять сім справ. З них – десять справ священнослужителів. В переліку серед інших є справа №4508п54 Данилевича Йосипа Миколайовича, який на час арешту проживав у місті Луцьк і був священиком Полонківської церкви. Заарештовано 3 листопада 1950 року. Звинувачено за статтями 20 та 54-1-А КК УРСР 1927-60-х рр. Вироком військового трибуналу військ МВС у Волинській області засуджений до виправно-трудова робіт на 25 років з обмеженням прав на 5 років та конфіскацією всього належного йому майна. Звільнено 19.06.1956 р. Реабілітовано 29.11.1991 року Прокуратурою Волинської області.

Жукович Григорій Лукич (справа №621п54) – родився у 1902 році в селі Єлизаветполь Старокостянтинівського району Житомирської області. Був служителем церкви села Хотенів Ратнівського району Волинської області. Заарештований у 1946 році. Звинувачений за статтями 51-1а та 54-2 на 10 років позбавлення волі у виправно-трудова таборах з обмеженням прав на 5 років та конфіскацією всього належного йому майна. Помер в ув'язненні 17.06.1947 року. Реабілітований 25.09.1992 року Прокуратурою Волинської області.

Нижник Петро Васильович (справа №6596п54) – 1918 року народження, з села Свинюхи Локачинського району Волинської області. Служив дяком у церкві села Торопино Вербського району. Заарештований 14 квітня 1944 року. Звинувачений за статтями 51-1а та 54-2 на 10 років позбавлення волі у виправно-трудова таборах з поразкою у правах на 5 років та конфіскацією всього належного йому майна. Реабілітований 25.02.1993 року Прокуратурою Волинської області.

Должко Василь Степанович (справа №6754п54) – 1917 року народження, з села Застав'є Камінь-Каширського району Волинської області. Був настоятелем церкви села Личини цього ж району. Заарештований 20 грудня 1944 року. Звинувачений за статтями 51-1а та 54-2 на 10 років позбавлення волі у виправно-трудова таборах з поразкою у правах на 5 років та конфіскацією всього належного йому майна. Помер у виправно-трудова таборі 15 жовтня 1945 року. Реабілітований 16.04.1993 року Прокуратурою Волинської області.

Борецький Василь Устинович (справа №7264п54) – народився у 1902 році в селі Черче Камінь-Каширського району Волинської області. Священник церкви села Карасин Маневицького району Волинської області. Заарештований 27 вересня 1944 року. Звинувачений за статтями 51-1а та 54-2 на 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах з поразкою у правах на 5 років. Звільнений 2 грудня 1954 року. Реабілітований 01.11.1993 року Прокуратурою Волинської області.

Федорчук Максим Ілліч (справа №7219п54) – родився в 1901 році у селі Волосківці Острожецького району Рівненської області. Настоятель церкви села Романів Теремнівського району Волинської області. Заарештований 29 листопада 1944 року. Звинувачений за статтею 54-10 ч. 2 на 10 років позбавлення волі у виправно-трудових таборах з обмеженням прав на 5 років з конфіскацією майна. Звільнений 27 квітня 1953 року. Реабілітований 01.11.1993 року Прокуратурою Волинської області.

Багато священників було репресовано і на Хмельниччині. Їх кримінальні справи знаходяться у припиненому фонді № 6 архіву Управління СБУ в Хмельницькій області. Деякі з них пов'язані з Волиню та Поліссям.

Справу П25518 по звинуваченню Жильчука Івана Федоровича, розпочато 21 вересня 1944 року, закінчено 10 листопада 1944 року. Дата арешту: 18.09.1944р. Стаття 54-10 ч. 2 КК УРСР. Під слідством у КПЗ м. Проскурова [1,3]. На день арешту у отця Івана була старенька мати (72 роки), дружина і дочки 8-ми та 5-ти річного віку, а найменший ще не було й року [1,7-8].

Жильчук Іван Федорович родився у 1904 році в селі Невіркино Межиріцького району Рівненської області у сім'ї селянина-бідняка. Батько помер у 1918 році. З 1911 по 1915 рік вчився у сільській школі а згодом переїхав у містечко Межиріч для подальшого навчання у вищо-початковій школі. Згодом, з 1920 по 1922 роки закінчив 6 класів реальної школи. Наступні 5 років проживав у рідному селі, де працював у власному господарстві. В 1927 році виїхав до Франції, у місто Париж на заробітки. Вісім місяців працював у поміщика, потім ще чотири місяці був вантажником на залізничній станції. Одночасно вчився у школі шоферів і з 1928 року працював шофером у власника. Не покидаючи роботу, вчився у політехнічному інституті. В 1921 році виїхав у село Невіркино. 10 років пропрацював шляховим техніком, а тоді перейшов на роботу в школу, учителем початкових класів у с. Мала Совпа Межиріцького району [1,16]. В справі зберігається матрикул №86 студента-заочника шкільного відділу педагогічної школи міста Острог. У характеристиці арештованого [1,7-8] є дані про одержання освіти у духовній семінарії. На початку 1942 року рукоположений митрополитом Олексієм і направлений в с. Велика Медведівка

Шепетівського району священником. У лютому 1944 року переїхав у м. Шепетівка, де був священником до дня арешту [1,16].

Слідством звинувачений у тому що, проживаючи на тимчасово окупованій території, мав зв'язок з німецькими каральними органами, видав їм жителя села Велика Медведівка Панчука Кіндрата, який згодом був розстріляний [1,19]. Крім того, йому інкримінували проведення під час богослужінь антирадянської агітації, «зведення наклепу на Радянську владу, Червону Армію», заклики до населення допомагати німцям боротись з радянською владою, виявляти і передавати німецьким каральним органам радянський партійний актив. Священнику висунули також звинувачення в тому, що він під час богослужіння бив віруючих, виганяв їх з церкви [1,19]. Дані звинувачення не підтверджені документально, є лише відповідь Жильчука слідчому про те, що він у ввічливій формі просив вийти з церкви жителя села Олійника Макара, який під час богослужіння знаходився в шапці, сміявся і свистів а також робив зауваження жінці, яка розмовляла, сміялась та лузала насіння соняшника [1,21]. На запитання слідчого, чи можуть віруючі свідчити неправду на свого священника, він відповів, що завжди вчив: ніхто, а в тому числі і я, як священник, не повинні порушувати 10 заповідей і свідчити неправду [1,25-26]. На наступному допиті Жильчук був звинувачений у тому, що веде себе з викликом перед слідчим, не співпрацює з ним, говорить неправду. У протоколі допиту зафіксована відповідь священника: «Я не упорствую і не намерен. И если меня свидетели оклеветали, то это значит, что мне суждено тяжкую кару за мою безвинность. Пусть я понесу тяжкую кару, но я всё-же убеждён буду, что перед Богом я не грешен, а грешны те, кто оклеветал меня». [1,27] Вирок: позбавлення волі на 10 років з відбуванням покарання у виправно-трудових таборах та конфіскацією майна [1,67].

Постановою президії Хмельницького обласного суду вирок відмінено і справу припинено за відсутністю складу злочину [1,85]. Відомостей про місце відбування покарання та про подальшу долю Жильчука І. Ф. у справі немає.

Архівна справа П25725 по звинуваченню Костецького Володимира Валентиновича. Пред'явлено звинувачення і взято під варту в КПЗ Берездівського РВ НКГБ Кам'янець-Подільської області [2,2]. Володимир Валентинович народився у селі Городище Шепетівського району Кам'янець-Подільської області у сім'ї священника. В 1908 році виїхав разом з матір'ю у місто Кременець Волинського воеводства. З 1919 по 1924 рік навчався у Кременецькій духовній семінарії, після закінчення якої був священником різних приходів на території Польщі та СРСР. На час арешту служив у церкві села Киликів Берездівського району та благочин-

ним. Мав дружину і двоє дітей [2,7-8]. Костецький В. В. звинувачувався в тому, що проживаючи на тимчасово окупованій німецькими загарбниками території, під час богослужінь проводив серед населення антирадянську агітацію, закликав громадян надавати допомогу німецьким військам у війні проти СРСР [2,9]. У ході слідства Костецький В. В. визнав, що закликав народ підтримувати порядок, старанно працювати, їхати на роботу в Німеччину. Показання свідків підтверджують лише проведення проповідей у церкві під час служби. На судове засідання свідки не викликались, їх показання не перевірялись, не підтверджені ніякими доказами. За вироком військового трибуналу військ НКВС Кам'янець-Подільської області від 14 травня 1945 року був засуджений по статтях 54-10 ч. 2 та 54-2 КК УРСР до позбавлення волі на 10 років з відбуванням покарання у виправно-трудовах таборках та конфіскацією майна і обмеженням прав на 3 роки [2,53]. У протесті прокурора Хмельницької області від 12 червня 1990 року зазначено, що аналіз матеріалів даної справи дозволяє зробити висновок про те, що ніякої антирадянської агітації серед населення Костецький не проводив а його проповіді під час богослужінь не можна було кваліфікувати як злочин. Постановою президії Хмельницького обласного суду від 22 червня 1990 року вирок було скасовано і справу припинено за відсутністю складу злочину [2,54]. Родичів Костецького В. В. не виявлено. Про місце відбування покарання та про подальшу долю у справі даних немає.

Архівна справа П26468 по звинуваченню Болкуна Георгія Васильовича в тому, що він прийняв орієнтацію УАПЦ і активно приймав участь у створенні цієї церкви. В постанові про пред'явлення звинувачення інкримінується також антирадянська націоналістична агітація, наклеп на радянську владу під час перебування у Мюнхені, вихваляння німецького та американського ладу [3,3]. Болкун Георгій Васильович – 1894 року народження з села Щурівці Ізяславського району Кам'янець-Подільської області, настоятель церкви села Лютарки. Походить з сім'ї селян-середняків [3,3]. Крім нього у батьків було ще троє дітей: син та дві доньки [3,7]. Закінчив псаломщицько-дияконську школу в місті Кременець. У 1914 році призначений псаломщиком у церкву села Шельвів Плузжянського району, а через рік призваний в армію. Влітку 1915 року з діючої армії втік у Київ а тоді у Щурівці. Через деякий час призначений учителем молодших класів в школу села Чернятин Старокостянтинівського району. Звідти Георгія Васильовича командували на регентські курси у місто Житомир, по закінченню яких він був призначений вчителем співів у місто Ізяслав, звідки у 1919 році виїхав у місто Кременець, де у церкві служив псаломщиком, був регентом церковного хору і одночасно працю-

вав вчителем співів у міському вищо-початковому училищі. У цьому ж місті Георгій Васильович одружився, одержав сан диякона і проживав до 1922 року. До цього часу були встановлені кордони між СРСР та Польщею і Кременець відійшов до Польщі [3,9]. Таким чином Болкун Г. В. та його Батьки опинились по різні сторони кордону. У кінці 1921 року батько Георгія помер і він вирішив повернутись у рідне село. Оскільки легального способу перебратись через кордон не було, то прийнято рішення переходити кордон з дружиною та маленьким сином нелегально. Під час переходу були затримані радянськими прикордонниками і за порушення кордону заарештовані [3,15]. Після проведення слідства був звільнений, повернувся у село Щурівці і служив там дияконом. А коли став священником, служив у різних церквах Ізяславського та Антонінського районів. У 1935 році переїхав у Бердичів, а згодом у Вінницю, де став артистом хору в оперному театрі. У 1937 році був на такій же посаді в Мінську, а в 1938 році переїхав у Київ і співав у хоровій капелі «Думка». З 1940 року до початку війни був артистом ансамблю пісні і танцю у м. Кам'яні-Подільському. В роки окупації служив священником православної церкви старослов'янської церковної орієнтації [3,17]. В 1944 році вивезений у Німеччину. Працював разом з односельчанами в таборі № 17 у Мюнхені на різних чорнових роботах. Інколи, по неділях, служив у російській церкві Мюнхена [3,19]. Після приходу американських військ служив у церкві щонеділі. У рідне село повернувся в 1945 році. В червні 1950 року був заарештований, а вже в серпні оголошено вирок: позбавлення волі на 25 років у виправно-трудовах таборах [3,87]. Відбував покарання у Карагандинській області Казахської РСР у табірному відділенні № 424287. Звідти направив просьбу про помилування [3,101]. Зберігається у кримінальній справі і лист дружини, Болкун Ольги Михайлівни, зі зверненням до Президії Верховної Ради СРСР та до Климентія Ворошилова. У листі вона стверджує, що ніколи її чоловік не виступав проти радянської влади, що на нього було зведено наклеп священниками. Котрі хотіли побавитись від свідка, який знав про те, що вони були одружені вдруге [3,103]. Справу було переглянуто у 1954 році і міру покарання було скорочено до 10 років [3,116-117]. Про подальшу долю Болкуна Г. В. у справі даних немає. Реабілітований у червні 1991 року [3,119].

З 1944 по 1951 роки на Волині було розстріляно, ув'язнено та депортовано понад 100 священнослужителів. Пік репресій припав на 1947 рік. Тоді постраждало 13 священників, 5 дияконів, 2 псаломщики [6]. Найпоширеніше обвинувачення – участь у бандах УПА чи сприяння їм. Підстава вироку – статті 51-1а, 54-2 та 54 КК УРСР. Винесені вирокі передбачали термін покарання від 5 до 25 років ув'язнення. Частина репресованих

священнослужителів, пройшовши крізь радянські тюрми та концтабори, повернулась на Волинь, решта померла в ув'язненні. Про долю ще багатьох із матеріалів кримінальних справ невідомо.

Лише після проголошення незалежності Українська держава, розвиваючись на демократичних засадах, не допускає випадків переслідування священнослужителів, створює необхідні умови для задоволення духовно-релігійних потреб своїх громадян – віруючих різних релігійних конфесій. Це благотворно впливає на зміцнення духовності народу, його національне самовизначення, виховує любов до рідної землі.

Література

1. Архівні матеріали припиненого фонду № 6 кримінальних справ радянського періоду архіву Управління СБУ у Хмельницькій області. – Справа № П-25518.
2. Там само. – Справа № П-25725.
3. Там само. – Справа № П-26468.
4. Слободянюк П. Українська церква: історія руїни і відродження. – Хмельницький, 2000.
5. Архівно-пошуковий проект «Український мартиролог ХХ століття» // Електронна база Управління Служби Безпеки України у Хмельницькій області.
6. Українська православна церква на Волині у 20-40-х рр. ХХ століття // Referatr.org.ua/referat_3688.html.